

Čínská kultura, náboženství a modernizace

Ve dnech 6.- 10. dubna 1992 proběhla v Pekingu mezinárodní konference s názvem *Cizí náboženství a čínská kultura. Náboženství a modernizace*, kterou společně organizovaly International Association for History of Religion (IAHR), Ústav světových náboženství Čínské akademie sociálních věd a Čínská společnost pro studium náboženství. Bylo to v bohaté historii mezinárodních konferencí IAHR poprvé, kdy se taková konference odehrávala v Číně, v zemi s bohatou kulturní a náboženskou tradicí i současností.

Dopolední jednání konference bylo plenární a odpolední bylo rozděleno do dvou sekcí. V této krátké informaci o proběhlé konferenci se zaměříme především na vystoupení v plénu.

Pracovní část konference zahájil Chen Ze-min (Union Theological Seminary, Nanjing) referátem o post-denominační jednotě čínské protestantské církve. V úvodu o historii pronikání křesťanství do Číny mimo jiné uvedl, že na počátku druhé poloviny tohoto století měla čínská katolická církev asi 3,5 miliónů členů, ruská ortodoxní církev asi 300 000 a protestantská církev asi jeden milión členů. Po skončení „kulturní revoluce“ nastalo náboženské oživení a během posledních 12-ti let (1980-1991) celkový počet členů těchto církví vzrostl asi na 6,5 miliónů. V roce 1980 byla založena čínská křesťanská rada, což ovšem neznamenalo podřízení místních kongregací a rad radám „vyšší úrovně“. Ty pouze radí a pomáhají. Prof. Chen Ze-min se domnívá, že post-denominační jednotota je přes různé obtíže realizována. Možná také proto, že v základech čínské kultury je „mírumilovná jednotota protikladů“.

Peter Antes (Universität Hannover) referoval o některých tendencích v současném islámu s ohledem na proces modernizace. Je zřejmé, že silné ovlivňování islámského světa západní kulturou vedlo ke krizi identity muslimů. Proto současný proces „westernizace“, tedy přejímání západního stylu života, je v islámském světě stále více a více hodnocen negativně. Prof. Antes ve svém vystoupení analyzoval základní přístupy v islámu, které se snaží překonat současnou krizi muslimské kultury.

Pro religionistiku (a zvláště pro sociologii náboženství) důležitou studii Maxe Webera o konfuciánství a taoismu připomněl Leo Rophael Z. Werblowsky (Hebrew University, Jeruzalem). Weber se zamýšlel nad problémem, proč čínská náboženství nepodporovala restrukturalizaci ekonomického života a bránila efektivnímu rozvoji moderního kapitalismu v Číně. Podle Webera žádné ze tří základních čínských náboženství nevytvářelo nábožensky motivovaný aktivní protipól ke světu, aby tak usiloval o jeho transformaci. Je zřejmé, že dnes, kdy některé východoasijské země vykazují prudký ekonomický rozvoj, jsou tyto otázky stále aktuální a je třeba Weberovy odpovědi znovu analyzovat.

V referátu o čínských náboženstvích a tradiční kultuře Huang Xin-chuan (Institute of Asian and Pacific, Peking) zdůraznil, že čínská kultura se vyznačuje velkou tolerancí vůči jiným náboženstvím. Vedle konfuciánské kultury a taoismu zde vedle sebe působily (a působí) buddhismus (Mahajana, Theravada, tibetský buddhismus), hinduismus, islám, katolictví, protestantismus a jiné formy náboženské kultury.

Hubert Seiwert (Universität Hannover) hovořil k problému dialektiky modernizace a náboženství. Globální dimenze modernizace odráží skutečnost, že modernizace je ambivalentní historický pojem, který zasahuje a ovlivňuje všechny společnosti ve světě. Pro porozumění vztahu mezi modernizací a náboženstvím je nutné pochopit ambivalentnost a globálnost tohoto procesu. Zároveň je tento proces charakterizován sekularizací na jedné straně a na druhé straně návratem náboženství. Stejně tak modernizace vytváří podmínky, které snižují význam náboženství, ale zároveň vytváří podmínky, které zvyšují potřebu náboženství.

Wu Yun-Gui (Institute of World Religion, Peking) ve svém vystoupení ukázal na příkladu působení islámu v Číně a na příkladu islámského světa, jak široký je problém vztahu náboženství a modernizace. Náboženství je univerzální, komplexní a duchovně-kulturní fenomén, a proto je neadekvátní k němu přistupovat pouze z jediné náboženské tradice. Zároveň však je modernizace široký koncept s mnoha konotacemi, zasahující mj. oblast politické kultury, ekonomického systému, kulturního modelu, životního stylu, modelů myšlení, lidského chování. Proto také vnímání procesu modernizace může být různé.

O vztahu mezi procesem modernizace a různými vizemi budoucnosti v některých světových náboženstvích hovořil Jacques Waardenburg (University of Lausanne). Poukázal na tři základní modely nazírání budoucnosti (model continuity, model prorocství a mesianistický model) a na některé nové orientace, které se objevily v tomto století v rámci hinduismu, buddhismu a islámu.

Zhuo Xin-ping (Institute of World Religion, Peking) se zabýval otázkami týkající se obnovy zájmu o náboženství v procesu modernizace čínské společnosti. Poukázal především na současnou vlnu „nového konfuciánství“ a vyslovil přesvědčení, že v procesu modernizace čínské společnosti mohou náboženství, zvláště křesťanství (protestantismus) a konfuciánství, hrát významnou roli.

Na skutečnost, že oddělování termínů „náboženství“ a „kultura“ je příznačné pro evropskou křesťanskou kulturu, upozornil Jordan Paper (York University, Canada). Pro jiné kulturní systémy je náboženství aspektem kultury. V moderní Číně, ovlivněné křesťanským modelem, je termín „náboženství“ aplikován na ty aspekty kultury, které pocházejí z nečínských kultur. V této souvislosti poukázal na interpretace pojmů *sanjiao*, *li* a *zongjiao*.

O pojmu *sanjiao* a o moderním nahlížení na náboženství referoval také Michael Pye (Lancaster University). Pojem *tři učení* může být interpretován v této souvislosti různě. Často bývá používán na podporu syntetického nazírání na náboženství (tvrzení „tři učení je jedno“). Zároveň může být chápán jako výraz plurality náboženství, a tedy jejich diferentnosti.

Ninian Smart (University of California, Santa Barbara) se ve svém referátu zamýšlel nad vztahem čínské kultury a jinými (především evropskými) pohledy na svět. Upozornil na skutečnost, že čínská kultura, založená na takových kategoriích jako *li* a *čchi*, *tao*, *jin* a *jang*, na étosu propriety, étosu anarchie, na alchymii a úctě k předkům, byla v období koloniálního panství konfrontována s evropskou vojenskou silou, vědou, nacionalismem, industrializací, evropskou vzdělaností, politickou ideologií, humanismem a křesťanstvím. Referující si pak kladl otázku, zda mohly být výše zmíněné kategorie čínského myšlení využity v procesu modernizace.

Na problémy reformování náboženství v procesu modernizace se z hlediska filozofie náboženství zaměřil He Guang-hu (Institute of World Religion, Peking). Referoval o vzájemném vztahu deformalizace, otevřenosti a kooperace v náboženství.

V bohatém programu byly do jednání jednotlivých sekcí připraveny další dvě desítky referátů. Celý program konference znovu potvrdil známou skutečnost, že religionistika jako součást sociálních věd, resp. věd o kultuře, musí již ve svých základech obsahovat interkulturní rozměr. V interkulturní analýze se některé úzce evropocentricky orientované přístupy projeví jako nevhovující nebo popř. jako značně problematické.

DUŠAN LUŽNÝ